

Bulletin european

ANUL V, N.54

Martie 1979

Noi Tracii

Fondator: Prof.Dr.Iosif Constantin Dragan

«Ajungând în fruntea neamului său, care era istovit de războaie dese, getul Burebista l-a înălțat atât de mult prin exerciții, cumpătare și executare de porunci, încât în câțiva ani a creat un stat puternic și a supus Geșilor aproape pe toți vecinii. Ba a ajuns să fie temut și de Romani».

(Strabon)

BUREBISTA - 2050

de YOLANDA LAETIȚIA NICOARĂ

Se vor împlini, curând, cam 2050 de ani de când Getul Burebista, pe care autorii antici îl numeau Βυρεβίστα sau chiar împărat, asemuindu-l cu Alexandru cel Mare, Caesar sau Pompei, a unit într-un singur stat, independent și centralizat pe toți Traco-Geto-Dacii, care, aparținând aceleiași neam și vorbind aceeași limbă, erau împrăștiati pe un teritoriu imens, ce se întindea spre apus și nord-vest până la Dunărea de mijloc și Morava, spre nord până la Carpații păduroși, iar la răsărit se învecina cu Tyrageții de pe Nistru, cuprinzând Dobrogea în întregime și ajungea, spre miazăzi, până la Haemus (Balceni).

Vis îndrăzneț care, ca orice cutezanță, este sortit izbânzii sau înfrângerii trecătoare, dar în urma căruia a rămas, viu și neostoit, dorul de libertate, de unitate și independență a neamului nostru și care nu s-a stins o singură clipă, de-a lungul atâtor veacuri de sbuciumată istorie.

Conștiința noastră de neam de la Getul Burebista purcede și s-a transmis și amplificat de la o generație la alta, mai bine de două milenii, cu cât vicisitudinile au fost mai mari, până la înfăptuirea deplină a gândului său măreț.

Poporul și statul român, conducătorii săi îi preamăresc azi aducerea aminte, pentru a fi fost înainte mergătorul tăriei și mândriei noastre naționale.

Greu de reconstituit este cronologia vieții și operei lui Burebista. Erudiții noștri, ca și cei străini, istorici, arheologi, lingviști, s-au străduit, cu migală, să lege într-un șir unitar viața și faptele sale, învăluite încă în mister și tăcere, din care unele se pierd în fantasmul legendelor.

Rămâne însă vie și grăitoare opera sa, pe care mărturiile autorilor antici și contribuția substanțială adusă, în ultimele decenii, de descoperirile arheologice, o confirmă cu prisosință.

Cum va fi fost acel om care, în condițiile timpului, când neamul său fărâmițat în sumedenie de triburi, ostenit de nenumăratele războaie și hărțuiri din partea popoarelor migratoare care râvneau la pământul atât de bogat în grâne, vite, aur, fier și argint, păduri de necuprins, - îmbrățișat de cununa Carpaților, a avut tăria de a strânge în jurul său pe Geto-Dacii înrăiți de războaie, și să ridice o armată apreciată de Strabon la 200.000 de oameni, în caz de mobilizare generală, cu care a ajuns până la țărmurile Pontului Euxin?

Am în față portretul lui Burebista, în viziunea pictorului Gh. Pătrașcu. O intuiție ieșită din comun l-a condus pe artist să construiască un portret care exprimă trăsăturile morale ale lui Burebista, așa cum ni l-am închipui după înfăptuirile sale.

Un Get cu frunte înaltă, puțin îngustată de căciula frigiană, cu lobi frontali proeminenți, brăzdată de cutele dese ale încordării de gândire. Ochi adânci și privire pătrunzătoare. În aparență, modest și temperat, dacă din sclipirile ochilor adumbriți de pleoapele, puțin strânse, ale unui om care scrutează cu atenție tot ce are în față, n-ar țâșni o hotărîre și o tenacitate de neclintit; o barbă îngrijită și mustați care-i acoperă gura, fără a ascunde cu totul buzele, mai mult subțiri, ale oamenilor reținuți, care-și controlează emotivitatea; o înfățișare de ascet.

Spre deosebire de Decebal, așa cum îl cunoaștem din portretul de pe Columnă, impetuos, necruțător, cu buzele cărnoase și pomeți proeminenți, mai teluric și mai îndrăzneț, cutezător și neînfricat, portretul lui Burebista, în viziunea pictorului Gh. Pătrașcu, se încadrează în ceea ce antropologii ar numi un tip de gânditor, cu formația feței trapezică, cu latura mare la nivelul frunții, și îngustându-se spre bărbie.

Tot o intuiție ieșită din comun l-a condus și pe Josif Constantin Drăgan să schițeze în "Noi Tracii", portretul moral al lui Burebista:

"În ansamblul de figuri tratate în variate tonalități, răsare în toată măreția personalitatea lui Burebista, cea mai proeminentă căpetenie istorică a Geto-Dacilor, ramura nordică a Tracilor", scrie în prefața cărții "Noi Tracii", istoricul Dumitru Berciu, iar mai departe: "...lucrarea care are un evident caracter literar-istoric, pune în lumină un spirit iscoditor, care caută cu tenacitate, deseori pătrunzând pe teritoriul legendei, adevărul istoric aflat în miezul unor fapte și evenimente cruciale în viața umanității".

Vom arăta, la momentul potrivit, cum unele din intuițiile lui Josif

BUREBISTA - gravură de C. Iancu Anghel.

Constantin Drăgan, cu privire la cronologia vieții și operei lui Burebista, sunt confirmate de unele, foarte recente descoperiri arheologice.

Oriunde va fi fost așezată cetatea geto-dacică Argedava, a cărei epocă de strălucire a cuprins deceniile de mijloc ale secolului I î.e.n., ceea ce este sigur indiscutabil, este faptul că ea a constituit reședința celui dintâi și celui mai mare dintre regii traci.

Această mențiune, săpată în piatră, trainică cât veacurile, constituie o informație directă despre viața și activitatea marelui Burebista, care a trecut ca un meteor pe cerul istoriei noastre multisekulare. Cercetătorul Mircea Babeș scrie undeva, că "stăpânirea lui Burebista s-a format prin ridicarea explozivă a unei națiuni tribale getice, pe care acesta a condus-o; iar profesorul D.M. Pippidi afirmă că Burebista a fost în stare să conceapă *visul unui imens stat getic*, desfășurându-și granițele între Cadrilaterul bohem și stepele Mării Negre".

Dar, tot ca un meteor, Burebista s-a prăbușit sub lovitura de pumnal a unor consanguini mânați de ură și patimi.

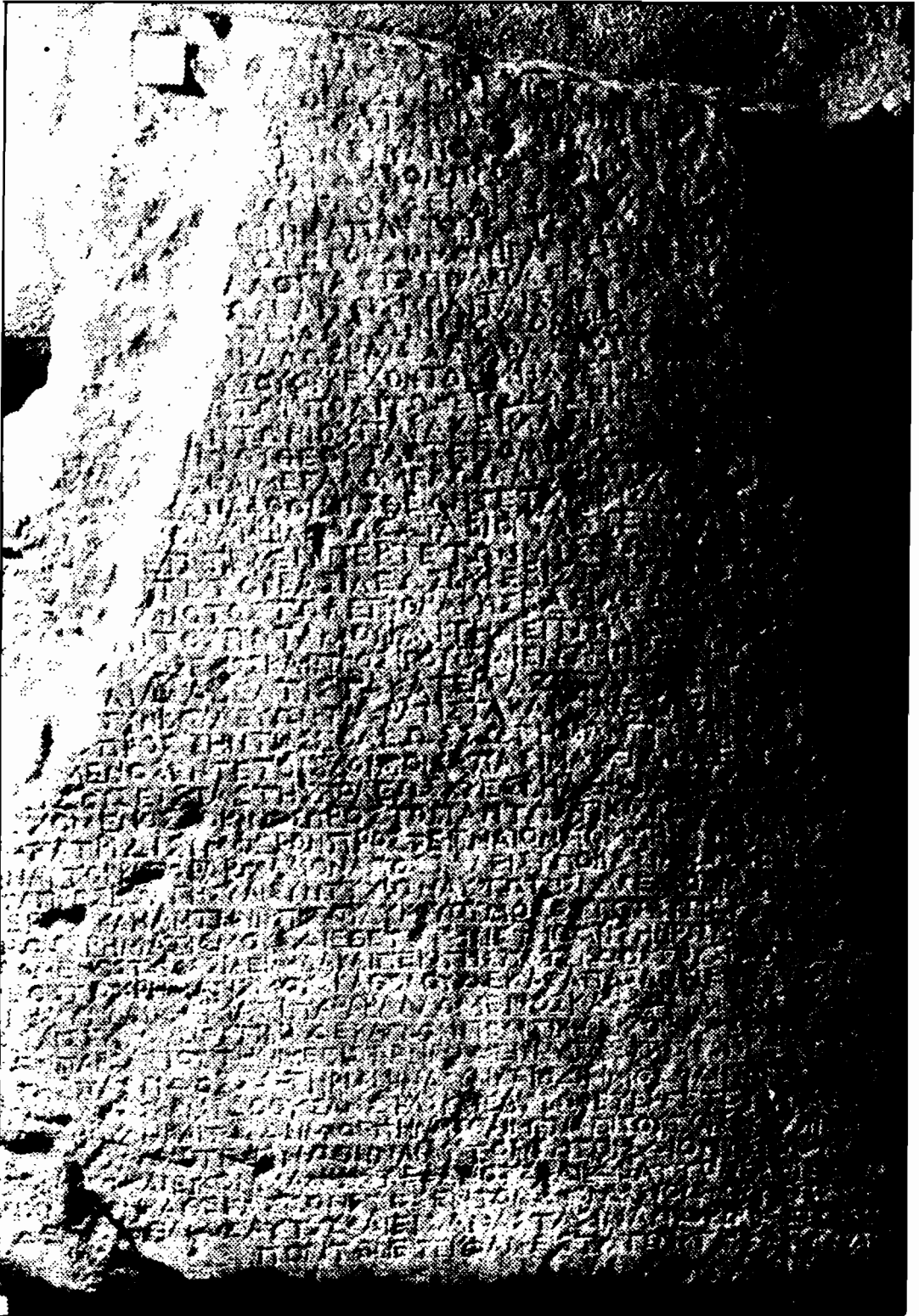
Inscripția de mai sus datând cam din anul 48 î.e.n., a fost găsită la Dionysopolis, cetatea grecească de pe malul stâng al Pontului Euxin (astăzi Balcic) și conține decretul dionysopolitan în cinstea lui Acornion, fiu al lui Dionysos, binefăcător al cetății, numit și fiu al cetății, care, după alte preoții exercitate cu strălucire, primise și sacerdoțiul zeilor din Samotrake pentru tot restul vieții, ca răsplată a serviciilor aduse de el orașului și pentru perpetuarea amintirii lui, săpându-i-se numele pe o stelă, expusă într-un loc public.

Care au fost serviciile deosebite aduse de Acornion, fiul lui Dionysos, negustor, diplomat și mare preot al orașului, cetății Dionysopolis? Când prin anul 55 î.e.n., după cum menționează Strabon și Dion Chrysostomul, a început năpraznica campanie a regelui Burebista împotriva cetăților grecești de pe țărmul vestic al Pontului Euxin, ca să le pedesească pentru politica lor duplicitară și pentru a preîntâmpina iminentul pericol de cotropire romană a Sciției Minor, de la Olbia, Tyras, Histria, Tomis, Callatis și până la Mesambria și Apollonia, una după alta, înfloritoarele cetăți grecești, suferind mari distrugereri și pagube au capitulat în fața forțelor năvalnice ale lui Burebista, care încercau să-și pună în aplicare, după afirmația prof. D. M. Pippidi, un îndelung plan politic de creare de porturi geto-dace pe țărmul Pontului Euxin, care legând economiceste Dacia de lumea helenistică să constituie în același timp bastioane înaintate împotriva flotei romane.

Numai orașul Dionysopolis, datorită lui Acornion, care se afla în mare prietenie și cinste cu regele geto-dac, deschizând de bunăvoie lui Burebista porțile orașului și primindu-l pe acesta cu mare cinste, a fost ferit de orice stricăciuni și distrugere.

Inscripția, în mare parte deteriorată, care se află astăzi în Muzeul Național din Sofia, exprimă mulțumirile cetățenilor orașului față de Acornion, pentru că acesta a câștigat prin iscusința sa diplomatică bunăvoința lui Burebista față de patria sa și, după aceea, a îndeplinit cu bine pe lângă Pompei solia pe care i-o încredințase Burebista, care-i oferea triumvirului roman ajutorul său armat, împotriva lui Caesar în ajunul luptei de la Pharsalus. ("Acornion fiind trimis de către regele Burebista ca sol pe lângă comandantul Romanilor, Cnaeus Pompeius, fiul lui Cnaeus și întâlnindu-se cu acesta în Macedonia lângă Heraclea de pe lacul Lyncos (Lyncestis), nu numai pentru rege și-a îndeplinit cu bine sarcinile obținând bunăvoința Romanilor față de rege, dar...etc.").

Legăturile lui Acornion cu Burebista erau vechi și trainice și inscripția a păstrat încă destul de clară mențiunea călătoriilor acestui Grec la *Argedava*, pe cât se pare, după cum spune Vasile Pârvan, capitala lui Burebista, încă de pe vremea tatălui și predecesorului acestuia. "Bunele relații ale Grecilor cu regii geți trebuie să fi contribuit mult la reluarea intensă a pătrunderii negustorilor greci în valea Dunării și în general în Dacia. Faptul că Burebista, marele rege cuceritor, domnul întregului teritoriu cuprins între Pădurea Hercyniană și Hylaia Borystheniților, stăpân al întregii coaste a Pontului, de la Olbia până la Apollonia, se servește în soliile

Decretul dionysopolitan în cinstea lui Acornion.

șale de un Grec din Dionysopolis, e concludent pentru noile posibilități de pătrundere greacă pe Dunăre în sus și pe afluenții ei“ (V. Pârvan, *Dacia*, 1958, traducere după originalul francez inedit de Radu Vulpe, p. 88).

Se presupune că prima misiune a lui Acornion la Argedava (*Argedabon* în transcriere greacă), ar fi avut loc în jurul anului 70 î.e.n.

Referindu-se la o informație a lui Iordanes, despre începutul domniei lui Burebista pe care acesta îl plasează prin anul 82 î.e.n., acad. C. Daicoviciu contrazice știrea, tocmai prin decretul dionysopolitan în cinstea lui Acornion, care vorbește despre călătoria pe care acesta o făcuse la *Argedabon*, pentru a se întâlni acolo cu un rege get, pe care nu-l numește, menționând că era tatăl cuiva; fără îndoială conchide academicianul C. Daicoviciu, al lui Burebista despre care inscripția vorbește mai departe, părere împărtășită în unanimitate de erudiții noștri. Deci, nu numai Burebista, ci și tatăl său domnise peste Daco-Geți. Iar Iordanes, când vorbește despre anul 82 î.e.n., ca început al domniei lui Burebista, face o confuzie între Burebista fiul și Burebista tatăl, confuzie care s-ar putea să nu fie întâmplătoare, fiul și tatăl putând să poarte același nume, în limba geto-dacă Burebista traducându-se cu “binecunoscutul”. Pe de altă parte, Acornion ar fi fost la acea dată mult prea tânăr pentru a conduce o solie la regele Burebista tatăl; de fapt, prima misiune a sa la Argedava ar fi avut loc prin anii 74-72 î.e.n., posibil în legătură cu războiul dintre Roma și Mithridate, care, devenise “protector” asupra cetăților grecești de la Marea Neagră, amenințând astfel și ținuturile dunărene.

Este foarte posibil ca misiunea lui Acornion la Argedava să fi avut loc în jurul anului 79 î.e.n., dacă ținem seama că, prin anii 74-72 î.e.n. începuse deja controlul roman asupra litoralului dobrogean, iar cu câțiva ani mai înainte, prin 75-74 î.e.n., proconsulul Macedoniei C. Scribonius Curia în campania sa împotriva Scordiscilor și a Dacilor, atinsese Dunărea, în regiunea Banatului.

Ca și Burebista, cetățile grecești de pe malul vestic al Pontului Euxin se temeau de iminenta înaintare a legiunilor romane, care, evitând un atac frontal la Dunăre, puternică graniță naturală, încercau să pătrundă în regatul geto-dac prin învăluire, prin Sciția Minor, supunând cetățile grecești, și ca atare, interesele acestora erau complementare cu cele ale Geto-Dacilor.

Argedava, ca centru de reședință a lui Burebista, n-a fost încă identificată. S-au iscat discuții contradictorii în rândurile erudiților noștri în legătură cu această problemă. Amplasarea ei se leagă totodată de locul unde s-a înfiripat nucleul viitorului stat dac, unitar și centralizat.

Prof. Radu Vulpe nu crede că *Argedava* ar putea fi aceeași cu *Argidava*, pomenită de Itinerariile Romane, la Vărădăria în Banat.

RESUME

2050 ans sont passés depuis la constitution du premier Etat indépendant des Thraces, oeuvre éphémère du roi Burebista, qui siégeait à Argedava. Un décret des habitants de Dionysopolis (48 av. J. Chr.) honnore le prêtre grec Akornion, que Burebista envoyait comme plénipotentiaire dans des missions importantes.

Actele primului simpozion de tracologie

PENTRU O INTERPRETARE ETIMOLOGICĂ A CUVÂNTULUI TRAC “TORELLE”

de C.A. MASTRELLI

În *Lexiconul* lui Hesychius *toréllē* e glosat cu *epiphonema, thrēnētikon sȳn aulō Thrakikōn* “cântec de înmormântare trac cu flaut”, iar în 1873 Fick își exprimase dezamăgit următoarea opinie: Mit *toréllē*...ist nicht viel anzufangen; es ist ungefähr so viel als das deutsche “trallála”; vgl. auch lit. *tralal-auti* durch Geschrei den Wolf scheuchen”; interpretând *toréllē* ca o onomatopee, desigur nu se putea obține nimic interesant pentru înțelegerea limbii trace.

20 de ani mai târziu, Tomaschek a revenit asupra chestiunii, criticând propunerea etimologică a lui Fick: “Fick fasst es (*toréllē*) als onomatopoesisches Wort, wie unser *trallála* (oder wie gr. *tenella, thettánelo, blíturi*, etc.); aber die Thraker werden schwerlich schon am Grabe des Verstorbenen getrallert, wenn sie des Weines voll waren”; de aici ajunse la alte două soluții: “Eher steckt darin eine Umschreibung *torel* oder (nach armenischer Weise) *toreal ē* im Sinne “er ist dahingegangen!”, wie in der Nadowessenklage, von der Wr. *ter: tor* “hindurchdringen, (ins Jenseits) hinüberfahren”, oder ein exhortatives *torrellē* “wehklage!”, zu *torós* “gellend”, *tetoreso*.”

Obiecția făcută de Tomaschek lui Fick e destul de slabă întrucât onomatopeea tracă putea să aibă o conotație și o utilizare cu totul diferite de germ. *trallála*; cu toate acestea critica sa ni se pare întemeiată, fiindcă e greu să ne închipuim că într-o epocă atât de îndepărtată, un cântec putea fi denumit de o “onomatopee refren”.

Așadar, pentru Tomaschek cuvântul trac nu este marginal pentru cunoașterea acelei limbi, ci de-a dreptul central pentru reconstrucție, din cauza apropierii făcute de el cu rădăcina i-e., *ter/tor*, indiferent de sensul ce i se poate atribui,

De atunci etimologia lui *torrelē* nu a mai înregistrat progrese: atât Detshev cât și Russu se limitează să reproducă opinia lui Tomaschek. Pare că apoi cuvântul nu a mai fost studiat, fiindcă a învins scepticismul și neîncrederea în reconstrucția etimologică a termenului trac.

Această impresie negativă depinde poate de faptul că cele două soluții propuse de Tomaschek sunt în același timp prea generale și prea particulare. Prima etimologie propusă presupune o legătură cu rădăcina TER/TOR “a traversa, a trece dincolo”, însă în înțelesul metaforic de “a trece pe lumea cealaltă”; se poate însă obiecta că de obicei această rădăcină nu prezintă nici o întrebuițare metaforică și cu atât mai puțin aceea de “a muri”. Așadar, legătura stabilită e prea vagă, dacă nu chiar cu totul nepotrivită. Pe de altă parte Tomaschek precizează că *torellē* era probabil o “transcriere” a lui *torel* sau *toreal ē*, care presupune un model verbal (“s-a dus acolo”), postulat pe baza unor trăsături morfologice armene (participiul trecut în *-eal* și *ē* pers. 3 sing. ind. prez) și a unei structuri sintactice de “trecut analitic” greu de admis cu o asemenea vechime, pentru a nu mai aminti și faptul că rădăcina TOR- nu e atestată în armeană.

Acest hibrid semantic și morfologic nu se justifică, ba chiar e periculos, fiindcă dă iluzia că se bazează pe fapte istorice precise, când în realitate este o creație cu totul anti-istorică.

Fragilă este și cea de a doua propunere etimologică a lui Tomaschek: legătura cu gr. *torós* “pătrunzător, ascuțit, clar (sunet etc.)” se poate susține formal, dar încă odată, trebuie să remarcăm dificultățile semantice întrucât rădăcina TOR- însemna “pătrunzător, ascuțit, tare, clar (despre un sunet, despre voce)”, însă nicidecum “a se lamenta”. În plus, ca și în prima ipoteză, Tomaschek consideră *torellē* nu ca o formă nominală, ci ca o formă verbală exortativă (“jelește-te!”), cu totul nejustificată semantic și formal.

Așa cum am văzut, interpretările etimologice ale lui Tomaschek sunt destul de fragile și discutabile, deoarece s-a ținut seama numai de aspectele formale (fonetice și morfologice), ignorându-le pe cele semantice și forțându-le pe cele formale într-o direcție pur tipologică și nu istorică. Soluțiile propuse de Tomaschek pentru a lămuri etimologia lui *torellē* sunt deci posibile, dar nu probabile, ci mai degrabă improbabile.

Când avem la dispoziție puține elemente pentru cunoașterea unei limbi, acestea trebuie examinate mai întâi din punct de vedere morfologic și apoi confruntate cu datele structurale ale limbilor cu care aceasta era legată geografic și istoric și cu condițiile istorico-culturale.

Aspectul morfologic al lui *torellē* seamănă cu alte resturi ale limbii trace: în toată aria balcano-danubiană e bine atestat un sufix *-l-*, iar pentru tracă ca și pentru baltică sufixul *-el-* pare caracteristic dacă sunt întemeiate

observațiile lui I. Duridanov despre toponimicul trac *Markéllai*. Sufixe *-l-* există și în greacă, limba cea mai apropiată de aspectele lingvistice din zona balcanică, dar surprinde faptul că sufixul *-ella-* (*ε-εlja*) în greacă e limitat la câteva substantive: *âella* “furtună”, “*thyella* “id.”, *mákella* “sapă” (var. *makélé*), *kýphella* “cavitatea urechii; nor”, la care se adaugă *sórelle*, explicat de Hesychius ca *skómmá ti epikhōriázon eis tús gérontas, apò tēs sorū*; această expresie injurioasă adresată bătrânilor și care face aluzie la moartea lor apropiată (cfr. “a fi cu un picior în groapă”), e paralelă cu alte două: *sorodáimon* și *soropléx*, *soróplektos* și trebuie pusă desigur în legătură cu *soros*, “urnă funerară, sicriu”, atestat încă la Homer și folosit o dată ca insultă la adresa unei bătrâne. Deci *sórelle* a fost interpretat corect ca echivalent al lui *sorós*, și ceea ce e mai important a fost înțeles ca **tworós* și legat de o rădăcină *TWER-* “a lua, a conține”. Nu e sigur că această rădăcină e reprezentată în gr. *seirá* “funie”, *sargánē* “coș de răchită” (cfr. att. *turgánai plokai, syndéseis, pédai* Hes.), dar o găsim fără îndoială în lit. *tveriu, tvéti* “a lua, a încinge, a forma”, *āp-tvars* “îngrăditură”, *tvártas* “îngrădire”, v.sl. *tvorŭ* “formă”, *tvoriti* “a face, a crea, a construi”. Așa stând lucrurile putem admite că din rădăcina *TWER-* au derivat atât tracul *torellē* cât și gr. *sorós, soréllē* în sensul de “recipient funerar”, dar în timp ce în greacă i.-e. *tw* + voc. s-a transformat în *-s-*, în tracă grupul *-tw-* s-ar fi simplificat în *-t-*, cum se putea întâmpla chiar în unele dialecte grecești în special occidentale (beoțian, tesalian, panfilian) și în onomastica tracă, judecând după anumite condiții fonetice particulare.

Nu e de mirare că există trăsături comune între tracă și greacă; de altfel gr. *sorós* și *soréllē* par să facă parte dintr-un anumit sector al vocabularului; o mărturie izolată la Homer ne informează că *sorós* era folosit mai ales în limba comediei și în papiri. În ultimul timp au fost puse în lumină relațiile dintre tracă și baltoslavă, astfel încât prezența rădăcinii *TWER-*, atestată mai ales în aria balto-slavă e deplin justificată în aria tracă și deci și în greacă.

În privința accentului trebuie observat că unii filologi au corectat forma *torellē* din tradiția manuscrisă hesychiană în *toréllē*, tocmai în baza comparației cu accentuarea lui *soréllē*. Nu vedem cum s-ar putea justifica o atare corecțiune; după părerea noastră *toréllē* poate fi lăsat ca atare, considerându-l un derivat de la un substantiv reconstruit **toréllē* “mormânt”. În acest caz *torellē* s-ar putea considera ca o formă contrasă dintr-un mai vechi **torellēē*, adjectiv în *-eos* substantivizat, derivat de la **toréllē*: după cum se știe sufixul *-eos* (*-eios*) a servit pentru derivarea multor adjective de materie (*argýreos, khryséos, etc.; algeos, árkeios, etc.*), dar și de alt tip ca *harmáteios* “privitor la care” (*hárma*), *iambéios* “iambic (*iambos*)”, *tymbéios* funerar (*týmbos*), etc. E interesant de observat că în greacă sunt multe exemple de substantivare a unor asemenea adjective, cf. *alopekéē* “piele de vulpe”, *kynē* “coif (din piele de câine)”, *thyreós* “piatră (folosită ca poartă)”, etc.

În concluzie e evident că *torellē* ar putea fi rezultatul substantivizării

unui adjectiv trac **torellē(j)os* “funerar”, cu atât mai mult cu cât sufixul adjectival -EYO-, de origine și cu o evoluție destul de obscure apare în diverse limbi indo-europene, cf. v.ind. *hiranyá-ya-h* “de aur” de la *hiranyam* “aur”, lat. *aureus* de la *aurum*.

Conform acestei interpretări etimologice *torelle* ar însemna deci “(cântec) de înmormântare”, interpretare conformă cu glossa lui Hesychius, și pentru că *epiphonema* nu se referă la un bocet în genere ci la un cântec adresat mortului. Dacă reconstrucția noastră e corectă înseamnă că am pus în lumină o trăsătură fonetică tracă interesantă *tv>t*, un sufix de derivare -eo- < -ejo- precum și un aspect istorico-cultural important, referitor la riturile de înmormântare caracteristice pentru protoistoria tracă în strânsă legătură cu aceea greacă.

La déesse coucouténienne

Le vaste héritage de l'homme
néolithique reste à la base
du développement ultérieur
des civilisations, surtout
dans l'espace thracique.

(J.C. Dragan, *Noi Tracii*)

*La coucouténienne déesse a vu l'aurore,
Déjà quand Aphrodite était écume encore.
Car, quittant pour la mer, le bord danubien,
Ne crée pas plus tard son mythe, l'Achéen.*

*A disparu depuis. L'objet de foi qu'adore
L'homme néolithique existe, embrasse, honnore,
Comme divinité, croyant l'aider, afin
Que le potier fasse art, peint, unique demain.*

*Venez en Roumanie et la voir au musée.
A presque cinq mille ans la femme tatouée!
Les fameux pots de Coucouteni, près de Jassy.*

*Est un trésor inégalable au monde aussi!
Le visiteur comblé de sa technique, l'aime,
Y compris l'étranger et d'autant plus, moi-même!*

Basile Cazaco

LE THRACE- LANGUE "KELMIS"?

de H. SCHALL

(suite)

Nous revenons maintenant à l'extrême nord-ouest de la *Slavia*, suivant la loi bien connue de la dialectologie: Les traces les plus anciennes d'une langue se trouvent souvent dans les endroits de son extension primaire. En route, nous nous arrêtons en Lusace/Lausitz, dernier domicile des dialectes sorabes vivants. Nous y trouvons un terme juridique du MA que nous avons mentionné ci-dessus, chez les Serbes de la région de Polica, en Dalmatie méridionale: les *didici* ou *vlasteta* (fèodaux). Dans les deux parties de la Lusace ils s'appellent «die Deditzer» et ils sont soumis à la ville de Sorau/Zarow et au couvent Marienstern, Marina Hwjezda, au sud-est de Kamenz. Ils sont encore des «melliferi» et ressemblent beaucoup au Pristavel (Brandebourg) et au Nastavel. On les trouve déjà en 1296, dans un document du couvent de Doberlugk, en basse Lusace. (Cf. J. Schultze, *Landregister der Herrschaft Sorau, von 1381*, Berlin, 1936; W. Haupt, J. Huth, *Das Zinsregister des Kl. Marienstern, 1374-1382*, Bautzen, 1957.)

Nous continuons notre voyage:

Le prêtre et historien de la Vagrie (Wagrien), en Holstein de l'est, décrit la vie mythologique des Slaves de nord-ouest de son époque: Helmold, *Chronica Slavorum* (éd. G.H. Pertz, Hannoverae, 1868). Dans un passage qui se réfère à l'année 1156, le 6 janvier, on parle d'un *nemus* (bois sacré) où ce peuple slave de nord-ouest se réunissait pour des affaires judiciaires. Leur *regulus* était Tesimar et il agissait de commun accord avec le prêtre (*flamen, Pristav*) Leur dieu *Prôve* (forme rég.) n'est rien d'autre que *Prawy*. Helmold écrit son nom sous la forme saxonne ancienne, une fois en datif (-n). C'était donc le «Dieu du Droit, de la Vérité.»

Et maintenant la surprise: la forme-mo-dèle se retrouve - un peu altérée par les

écrivains grecs - en Bithynie de l'Asie mineure, colonie *d a c o - t h r a c e*. On l'appelait là «le Dieu de la Guerre» ! : *Pra-let-os*, puis en abrégé *Pr-let-os* (sic!). La forme primaire ★*Pra-u-ait-is* = «fils du Vrai, du Droit».

Pour cette solution parlent:

La position fixe de l'accent;

v.bg. *prav-ôda* «vérité, droit» et tous ses dérivés;

le *l* «epentheton» dans *prav-l'-enije*;

le *-u-* bilabial, ancien et instable, toujours prononcé dans plusieurs idiomes slaves (bas-russe, ucr., sorabe, le slave du nord-ouest, y compris le dialecte (mort) parlé autour de Berlin, etc. Dérivé du nom du Dieu est le toponyme *Pra-in-et-os*, ville sur le fleuve Alkas.

La racine *t h r a c e* et slave correspond à lat. *pro* et avest. *fra*, cf. lat. *pro-bus* de *pro* + ★*bhuo-*, donc «qui est devant, en tête de», voir aussi sanskr. *pra-bhuh* «excellent» et le nom propre *Probissimus, pro-vincia*. Nous préférons comme forme antérieure: ★*pro-u-int-ia*, de i.e. ★*-nt-ia*.

De l'ornement letton *magon-galvs* et du nom de famille, antérieurement un nom de profession («Pristav») *Magon* et all. *Mohnhaupt* (à Berlin et en Silésie, au Moyen Age), il résulte que:

Les porteurs de l'ornement letton (période du fer) étaient des prêtres. A côté de leur fonction judiciaire certains d'entre eux étaient aussi des médecins et vraisemblablement des «sorciers» (en letton *burnnieki*, d'où le nom du grand lac *Burnnieku ezers*, dans l'ancien territoire finnois. Ceci est soutenu par une parallèle en Basse Lusace (sorabe): le toponyme *Gojac* «le grand médecin», sur la rive sud-ouest du grand lac Schwieloch-See; c'est un dérivé - avec le suffixe majoratif *-ac* - du bas-sorabe *gojc* «médecin». On sait d'ailleurs que la médecine *t h r a c e* avait atteint un niveau

élevé et les noms d'Asklepios et de la Hygieia sont bien connus dans le monde t h r a c e.

Le chevalier porte-lance

Le chevalier joue un rôle important dans beaucoup de cultes. On voit cependant qu'avec l'attribut de la lance il s'insère assez tard dans l'histoire des mythes. Pour le comprendre il faut donc pénétrer à fond dans l'évolution complète de l'homme.

Nous allons prendre notre preuve dans une région destinée dès le haut Moyen Age à l'élevage de l'élan par une communauté de prêtres. C'est un fait très significatif pour l'histoire de la culture en général.

Nous nous souvenons de la «patrie primitive» ★ *Losica* «pays élan» appartenant à *Riedegost* et aux marais Grimy, construits par les prêtres en refoulant quatre ruisseaux dans une dépression géologique, auj. le fleuve all. Trebel. Par conséquent c'était un désert, idéal pour les élans. Il y avait trois hameaux pour les éleveurs des élans et un abris pour les animaux (*chlewna*, cf. v.sax. *hleuni-*, *hliuni-*, conservé dans le toponyme *Lüneburg*).

On est informé d'une manière exceptionnelle sur le sort futur des Grimy: le prince de Rugen prit la contrée sous sa tutèle et dans un bref délai il la changea complètement. Comment? Le prince Wislaw III invita comme «locator» futur un Saxon de la maison de Kehding; sa patrie était le pays marécageux de la Basse Elbe, rive gauche en aval de Stade, en R.F.A. Lui et ses colonistes étaient donc les mieux adaptés à leur travail futur: Arnold est mentionné en 1278 comme «de Grimmis»; en 1287 il est déjà «advocatus in Grimme». Son nouveau prince Wislaw III partageait la *Losica* et le sud devint «Land Loitz» de l'histoire ultérieure. Mais revenons au passé!

L'invention de la roue fut décisive pour la vie des nomades, car elle facilitait l'élevage des animaux, surtout du boeuf, mais aussi du cheval. Le cheval se substitua aux autres animaux domestiques antérieurs, l'élan et le cerf. (Voir, pour une description détaillée, Rosenfeld; cet auteur fait mention de la *Kalewala* des Finnois. En effet, nous y trouvons pour la première fois l'élan comme «Reittier» du chaman primitif; il était appelé «l'élan bleu, le coursier à

flanc étroits».

Mais pourquoi a-t-on préféré des Cervides pour des offrandes? Rosenfeld nous explique: «parce que la ramure est dirigée vers le ciel (la lumière)». C'est aussi la raison pour laquelle les Cervides - comme ministres du «Dieu du Ciel» - étaient les animaux de traction pour le char du soleil. Ces animaux sont donc aussi «porteurs de lumière». On représente jusqu'à nos jours le «cerf blanc» (du patron des chasseurs, St. Hubert) avec une lumière entre les bras de sa ramure. Voir, plus tard, son interprétation chrétienne: il porte une croix d'or (l'évêque Hubert est mort en 728 à Liège).

Passons maintenant à un autre moment significatif. En Ombrie antique on employait un ordre «Urfetam manu-ve habetu!» (=il doit tenir le disque dans ses deux mains) qu'on donnait à ceux qui voulaient faire un sacrifice (v. Rosenfeld, p.280 et note 20). L'explication se trouve dans *WH II*, p.219: ombr. *urfeta(m)* = *orbita*, objet en forme de roue, tenu en mains comme signe. L'offrande était destinée - nous citons toujours Rosenfeld, p.280 - au Dieu «Iuppiter Sancios», le Dieu du Ciel. Le Soleil «courant» lui-même devait lui obéir et le suivre!

Qu'est-ce donc ombr. *urf-eta*? C'est la roue, symbole du Soleil en course (cf. toujours la «roue ailée» des cheminots et Mercure ailé comme le Pégase antique).

Chez les Romains il y avait *orb-ita* «l'ornière des roues, trace, route». Certes, c'est pris d'un usage «profane» et plus récent L'étymon, lat. *orbis* «rondeur, cercle», puis «orbis terrarum», le monde autour de nous, concrète (roum. *pămînt* «le sol sur lequel nous posons nos pieds» et plus tard «monde»).

L'origine est bien claire: le toit du monde = la voûte du ciel (cf. les «caves» des Etrusques). *WH* font la comparaison avec gr. *erépho*, *orophos* = a) faire un toit et b) roseau, canne (pour toit). Ce serait i.-e. ★ *erebh-* : *orobh-*. Cf. v.all. *hirni-reba* «toit du cerveau» et slave *rebrow* «toit des côtes» (Kluge, 601). Tout ceci est compréhensible, mais comment joindre les sens «ornière» et «voûte, toit»? Trop peu dans *WH II* (219). On doute que *orbis* et *urbs* soient d'origine i.-e. Nous sommes enclins à donner raison à Devoto: «mot des Sumères, comme astronomes, par un interméd-

aire sémitique (en Asie mineure?) reçu dans les «petites» langues de cette région i.-e., puis transformé en grec».

Si le mot était vraiment i.-e., on serait enclins à joindre *★rebh-* au verbe lith. *urb-ti* «forer, percer un trou» (*LEW*, 1169: i.-e. *★(u)er-bh-* «tourner, tournure, roue?»), de l'autre côté all. *Riefe* «vertiefter Streifen» (Kluge, 599), calque du verbe v.g.s. *ge-rif-l-ian* + scand. *rifa* «déchirer». Non liquet.

L'existence d'haras d'élan en Scandinavie antique (dès la période du bronze?) est admise aussi par H. Rosenfeld, p.280, note 38. Peut-être sous le toponyme *Eljar-tun*. Ensuite il y a la rune «alziz», un pictogramme pour «les deux élans», qui devaient tirer le char du Soleil. Cette procession sainte se faisait par ordre du «Dieu du Ciel». Nous le trouvons par exemple dans les mots suivants: pruss. *deiws* : germ. *teiwaz* : thrace ^o(*d*)*zeus* = gr. *Zeus* avec l'adj. *dios, dia* «luisant, brillant», et le nom propre *Dios*. Sont signe c'est le bout de lance pointu, rayé (eingeritzt) avec la pointe en haut. On trouve aussi les deux signes ensemble. L'élan et le cerf sont estimés pendant de longues périodes de la pré-histoire.

Le symbole préféré plus tard fut le cheval, dont le nom est attesté en thrace aussi, mais uniquement dans des noms de personnes: *Bet-esp-ios, Ut-asp-ios* (*WH* I, 412). D'autres vestiges thraces dans I.I. Russu, *Limba Traco-Dacilor*, p.68 (-*espo-*, -*esb-*) et D. Decev, *Sprachreste*, p. 39, 31, 171. Le thrace -*espo-* témoigne des influences des Iraniens du côté est (*aspa*) et des Celtes du côté ouest (*epo-*). Ces derniers étaient en Transylvanie dès environ 300 a. n. è.

L'opinion de Franz Specht: «Das jüngste der Haustiere ist das Pferd. Es ist verhältnismässig spät den Idg. vertraut geworden» (sic: *Deklination*, p. 36). De l'autre côté: L'*Atlas zur Geschichte* (*AzG*, Bd. I: Tabelle der Produktivkräfte (Rückumschlag) montre, sous le titre «Domestikation des Pferdes» l'année 3.500 a. n. è. (en néolithique). L'état actuel des recherches se voit facilement dans Erich Flade, Karlheinz Glass, *Kleinpferde*, Berlin, 1976. Pour les recherches futures on ne devrait pas oublier que les dates d'une innovation dépendent partout des circonstances régionales.

Nous nous limitons à formuler un seul avis. L'impulsion primaire à élever le cheval spécialement pour l'atteler à un char de

guerre fut vraisemblablement donnée aux Indogermains par des guerriers-chevaliers des prairies est-européennes. Le même vaut pour l'idée d'atteler deux chevaux (cf. Rosenthal, p. 280). Dans l'*Illiade* ce char n'est plus qu'un souvenir. Un autre aspect (p. 282):

La transition du mythe de l'animal à l'homme - passage important pour dater les trouvailles - en rapport avec leur passé et leur avenir - est prouvé (par hasard?) dans une toute autre région: en Lettonie! En effet, Rosenfeld fait mention de quelques chansons populaires lettones: les «fils de Dieu» (= *Dios-kouroi*) doivent «sauver le Soleil». Ils se présentent donc au bord de la mer Baltique comme rameurs dans un canot. Dans quelques chansons ils se présentent encore comme des «chevaux de Dieu», l'ancienne version (d'après Mannhardt les notes 41, 68): Les chansons parlent de l'«enfoncement» de la «fille de Dieu» sur la côte ouest de la Courlande et à la fin il n'y a que la «couronne d'or» qui reste visible (ibid., notes 34, 35). Cette couronne nous la retrouvons dans le costume national des Lettones: le *vainags*, et des femmes et des jeunes filles lithuaniennes. Deux exemples de *vainagi* en métal se trouvent p. ex. dans la «*LA*» de 1974: fig. 84 et fig. 145, p. 225: Dans les deux cas on voit aussi les «moyens de défense magique»: des clochettes et des grelots (p.225), pour détourner les mauvais esprits, les démons.

L'«humanisation» des animaux et, en général, l'«anthropo-morphisme» (celui-ci déjà au paléolithique!) se trouvent aussi dans le sud: dans une période récente de l'antiquité. Le chevalier isolé (*Einzelreiter*) fait ainsi son apparition. En rétrospective: l'équitation est une action plus récente que l'emploi des chars tirés par des chevaux. D'après Rosenfeld, l'équitation causa une «seconde révolution sociale». Ceci n'est pas noté expressément dans le «*AzG*», mais d'une manière implicite: 4000 a. n. è. «Rad und Transport-Wagen» (sic! mais par quoi? - Schall) et «Domestication du cheval» en 3500 a. n. è.

Remarque. La roue en position verticale ou horizontale est utile aussi dans les mines (pour soulever le minerai, les décombres, l'eau et plus tard les mineurs. De même en agriculture).

(à suivre)

OMAGIU LUI J.C. DRĂGAN

cel mai drept și mai consecvent dintre Traci

Au apărut de curând, la Roma, în Editura Nagard, două volume: *Omagiu lui Josif Constantin Drăgan*, reunind studiile unor oameni de cultură români de pe întreg cuprinsul țării, academicieni, profesori universitari și cercetători din domeniul filosofiei, istoriei, dreptului, etnologiei și criticii literare, poeți și publiciști, etc. Și nu întâmplător aceste studii sunt de pe întreg cuprinsul țării, căci efortul creator și militantismul românesc al profesorului dr. J.C. Drăgan, se învârstă în vârsta nepieritoare a neamului dintre Dunăre și Carpați, căruia, deschis și netemător, se poate spune că i-a dăruit totul.

Mai întâi ființa subiectivă a lui J.C. Drăgan este stăpânită și învăluită de o mare dragoste de neamul său căruia, într-un veac al ordinatorilor ce mimează conștiințele și creează mentalități scientiste, a îndrăznit să-i caute obârșiile străvechi, originile lui multimilenare, să le arate lumii și să le impună atenției acesteia. A făcut acest lucru cu osândire de destoinic cronicar contopit cu tot ce-i mai putea oferi o lume, pentru scepticii istoriei de profesie, de mult apusă, dar și cu o înțelegere simpatetică și putere de pătrundere, ce uimește, descoperind o realitate etnogenetică fundamentală, care brăzdează preistoria noastră, aceea a Geto-Dacilor “cei mai dreți și mai viteji dintre Traci”, după Herodot.

Din perspectiva de mai sus, există și s-a impus, nu numai pe plan european, o “idee Drăgan” menită să renoveze sensurile și funcțiile generatoare ale unui neam, care, în spațiul carpato-dunărean-pontic, a dat lumii o mare civilizație, a sfidat ordinea firească a lucrurilor și n-a încercat să se impună prin enormitatea lespezilor de piatră și a frizelor...ci s-a drămuț într-un substrat adânc de viață, în glăsuirea orfică transfigurată de o civilizație a sufletului, în stigmele căruia s-a rânduit un epos nescris, dăltuit în spațiul mitului, al datinilor și tradițiilor nepieritoare. În rosturile lor firești, aceleași mărturii au rămas într-o “civilizație a lemnului”, inimitabilă pe aiurea, într-un obicei al pământului”, luminat de legea omeniei și a bucuriei de viață. “Ideea Drăgan” ne-a apropiat și a făcut sensibile aceste forțe genuine ale spiritualității autohtone, pe care metodologiile științifice le trăiau arbitrar, fără să poată ajunge la adâncuri. Astfel ne apare explicabil de ce ordinea lumii românești își are locul în marele curent de

viață care e neamul Tracilor, căruia orgoliul agresiv al veneticilor și erorile veacurilor au încercat să-i destrame unitățile generatoare.

În al doilea rând, "Ideea Drăgan" a dezvăluit faptul că nu suntem doar moștenitorii de drept ai unor creații materiale și spirituale multimilenario, dar, cu titlul veghetor de adevăruri ne știm "Noi Tracii", în civilizația lumii, cei care i-am dăruit acesteia valori și am dat altora din jur lumină. Acest adevăr a fost spus răspicat de către J.C. Drăgan, care întocmai ca Hasdeu și Pârvan, consideră că Moldova a fost pentru Răsărit ceea ce Grecia a fost pentru Europa. Am dus lumină până sub zidurile Bizanțului, iar din cei 80 de împărați romani, 40 au fost de origine tracă, după cum cultura grecească a evoluat sub influența Tracilor de la Pan la Dionysos, și la înțeleptul Zamolxe, pe care Platon îl comentează cu multă admirație în *Dialogurile* sale.

Desigur studiile cuprinse în cele două volume *Omagiu lui J.C. Drăgan* nu se referă direct la problemele de mai sus, dar sunt o mărturie de netăgăduit a prețuirii patriotismului luminat al lui J.C. Drăgan, omul care străbătând continentele - cum scrie inspirat Coriolan Gheție, în prefața volumului I - are "mândria sa de a fi român, continuu stăpânit de bucuria sufletească și de putere de muncă pentru apa curată a fântânilor din Țară, pentru idealurile sale în slujba Europei". Relevante sunt prin ineditul lor studiile semnate de Vasile Băncilă, Petru Comarnescu (pagini inedite din *Memorii*), Corneliu Albu, Gh. Bulgăr, Gh. Al. Cazan, Șt. Aug. Doinaș, Tr. Filip, Ov. Drimba, N. Balotă, N. Filip, C. Gheție, G. Grigurcu, Tr. Herseni, Al. C. Hușar, Șt. Manciuș, Oct. Micu, Oct. Onicescu, V. Rusu, P. Simionescu, C. Tăcoi, V. Trebici și mulți alții; în total în cele două volume semnează 45 de autori. Urmează să apară până la sfârșitul acestui an alte două volume. Fiecare studiu ar merita o analiză aparte; se remarcă diversitatea tematicii de la problema familiei românești și politica demografică la etnoistorie și civilizația rurală la problemele poeziei românești sau ale marketingului, ale antropologiei literare și evoluției spiritualității poporului român legată de activitatea unui N. Olahus, I. Inocențiu Micu, S. Bărnăuș, S.Fl. Marian, V. Pârvan, Onisifor Ghibu și atâția alții.

Se poate spune așadar că volumele *Omagiu lui J.C. Drăgan* sunt un adevărat elogiu adus culturii românești, care s-a afirmat pe meridianele lumii și prin străduințele și prin sacrificiile, prea puțin cunoscute ale prof. J.C. Drăgan, omul legat de țară, de oameni și de pământul strămoșesc prin toate fibrele ființei sale. E supremul său crez, care nu cedează, fiind stăpânit de energie și de o rezistență ce uimesc, fără a da socoteală mulcomei clipe de tihnă. *Omagiu* nu e o carte despre viața și activitatea lui J. C. Drăgan, dar paginile ei respiră în "Ideea Drăgan". Poate de aceea J.C. Drăgan ni se pare a fi cel mai drept și mai consecvent dintre Tracii acestui veac. *Omagiu* e o mărturie, amintindu-ne de o formulă folosită, după care cel sărbătorit are vârsta neamului său geto-dac, dăinuind aici de nu se știe când. Cu aceste gânduri așteptăm volumele următoare.

SPAȚIUL TRACIC

Tracii sunt neamul cel mai numeros și mai răspândit din lume,
după cel al Indienilor (Herodot)

<i>Yolanda Laetiția Nicoară: Burebista - 2050</i>	1
<i>C.A. Mastrelli: Pentru o interpretare etimologică a cuvântului trac «Torelle»</i>	7
<i>Basile Cazaco: La déesse coucouténienne</i>	10
<i>H. Schall: Le thrace - langue «Kelmis»?</i>	11
<i>V. Vetșanu: Omagiu lui J.C. Drăgan</i>	14

NOI TRACII
Redacția: Via Larga 11, Milano

Direttore responsabile: Sabino d'Acunto
Direz. Foro Traiano 1/A Roma - Reg. Trib. Roma n. 17282 del 31.5.78
Rivista mensile - Spedizione in abbonamento postale gruppo terzo (70%)
Centro stampa B.G. - Via larga 11 Milano